

Jelka Ciglenečki

Milan Dekleva: *Zmagoslavje podgan*

Ljubljana: Cankarjeva založba, 2005

Borges v enem izmed svojih esejev razmišlja, koliko različnih biografij bi lahko napisali o enem človeku: zgodovino njegovih sanj, organov njegovega telesa, napak, ki jih je naredil, ali vseh trenutkov, ko si je zamišljal piramide. Milan Dekleva v *Zmagoslavju podgan* izbere zgodovino pisanja neke drame. Človek, ki jo piše, se imenuje Slavko Grom, drama se imenuje Goga. Tako prepoznavni psevdonimi, da jih le težka imenujemo s tem imenom. Roman se skriva za oznako roman na ključ, čeprav je bilo v pisanje vložena ogromno iskanja drobnih sledi o življenju Gromovega enojajčnega dvojčka – Slavka Gruma.

Roman zajema predvsem Gromovo/Grumovo najplodnejše pisateljsko obdobje, čas približno sedmih let, ko je bil zaljubljen v Josipino Deželak/Jožo Debelak. To je obdobje mrzličnosti, mladi pisatelj iz provincialnega Novega mesta se sreča z velemestnim Dunajem in njegovimi nasprotji med bogastvom in lakoto, bliščem Burgteatra in bedo javnih hiš. Dunaj je mesto prividov, ki jih Grom povečuje z alkoholom, odmerki morfija in kokaina, v njegovo pisavo se naselijo zloslutne, groteskno popačene pokrajine ekspresionizma, ki vlada takrat že bivši avstro-ogrski prestolnici. Neznosna tišina v pričakovanju zločina, ljudje lutke, smrt, bolezen ... Ne le v literaturi, Grom ekspresionizem sreča tudi v glasbi, na koncertu Stravinskega, in v razmišljanjih o glasbi znanca Aloisa Handkeja, ki piše *Kantato o votlih kosteh*. Ključna poglavja govorijo o predavanjih iz psihoanalize na medicinski fakulteti, o Gromovem srečanju s Freudom, o predstavi Ibsenovih *Strahov* ... skratka o intelektualnem miljeju med svetovnima vojnama. Nadaljuje se v provincialno majhni Ljubljani, ki se je z nastankom jugoslovanske državne tvorbe odcepila od dunajskega vpliva in v kateri namesto nemškega ekspresionizma vladajo precej drugačni literarno-umetniški tokovi. Še vedno odmeva delo Srečka Kosovela, na sceni pa je Podbevškova avantgarda in socialni realizem. Pot se konča s selitvijo v Zagorje in pisateljevim molkom. Oris duha časa se ne nanaša zgolj na motive, pač pa se odraža predvsem v Deklevovem slogu. Ta posnema slog Grumovih pisem Joži Debelak, nekateri delci Grumovih literarnih del, pisem in dnevnikov so tudi dobesedno vključeni v besedilo.

A ko že mislimo, da se je pripovedovalec popolnoma stopil s Slavkom Gromom/Grumom, se skozi tkanino besedila pogosto izriše značilni podpis

Dekleve, kakršnega poznamo iz njegovega obsežnega opusa. Oprt na Grumov jezik bije v oči Deklevov prepoznavni slog, heideggerjansko navdahnjena strast do jezika, iskanja korenov besed in tvorjenja neologizmov. Grumovo in Deklevovo ustvarjanje najbolj povezuje tema smrti. A če gre pri Grumu za ekspresionistično grozo pred ničem, jo Dekleva doživlja skupaj z izkušnjo molka, na podlagi katerega šele zazveni beseda, bit vznikne šele na ozadju niča. Kot se je nekoč izrazil: "kar smrt zahteva od nas, je čista zbranost". Delno heideggerjanska, delno budistična misel se tako pritakne tudi razmišljanjem Deklevovega Groma. Spor s predstojnikom na oddelku za ženske bolezni, ki je v biografijah Gruma interpretiran kot tragični prelom v njegovi poklicni karieri, Grom sprejme kot razsvetljenje, kot neskritost: "razmerja med stvarmi so bila jasno določena in nespremenljiva, biti tu, tam, kjer koli, biti nasploh, sploh biti, biti sam, z ljudmi, z mrtvim očetom, z Bogom, z goličem, biti nima namena, tega, kar je brez namena, ni mogoče ne poškodovati ne pohabiti ne ubiti, ker presega rob, global, obzornico pomena".

Zdi se, da je Dekleva za ta roman izumil poseben žanr, ki ni zgolj biografija, prav tako tudi ne roman na ključ, čeprav vsebuje elemente obojega. Literarna biografija oz. biografija pisatelja je v zadnjih dvesto letih postala najpopularnejša vrsta biografije v zahodni literaturi in je že zdavnaj prehitela nekdanj pomembnejše biografije veljakov, vladarjev in vojskovodij. Današnjega bralca pač ne zanimajo toliko zunanji dogodki v življenju glavnega junaka kot njegove duševne drame. Že pred tem pa je bila biografija pomembna kot vrsta zgodovinopisja – skozi usodo pomembne osebe se predstavi usoda vsega obdobja. Domačo nalogo biografa zgodovinarja je Dekleva opravil bleščeče – ko se pomikamo po mreži dunajskih in ljubljanskih ulic, kakršne so bile pred slabim stoletjem, se zdi, da nenehno trkamo ob znamenja minulega stoletja, obrazi iz množice so spačeni v Munchovem *Kriku*, odsotna Josipina v Gromovih sanjarijah pluje v dolgi modri obleki, kakor dekleta na Chagallovih platnih: "V dolgi modri obleki si, drsiš skozi zrak, s svilo ometaš nebo, presojen dih si, da mi je lahko v čelu, čisto nič hudega se mi ne more zgoditi". (Dekleva se v vsem romanu dosledno drži svoje palete barv različnih čustev. Če je hrepenenje po Josipini modro, je vesela Josipina ob prihodu oblečena v oranžno, soba se ob njenem prihodu obarva rdeče: "Soba je rdeča od ljubezni, glava je rdeča od ljubezni, stopim k oknu, da bi zagrnil pogled na razpadajoče dvorišče, zid je rdeč, po njem se vzpenjajo škrlatne pasijonke, vroče je, stopim k umivalniku, da bi si osvežil obraz, a v njem voda brbota, ne bo več dolgo in bo zavrela, [...]") Bistveno pomembnejše in tudi bolj izpostavljeno kot zunanja zgodovinska podlaga, pa je v romanu notranje dogajanje glavnega junaka, predvsem dve liniji –

Ljubezenska zgodba z oddaljeno Josipino in literarno ustvarjanje. Prav tu se razkrije, zakaj je bil potreben uvodni pripis v malem tisku: "Osebe, tudi tiste, ki nosijo zgodovinska imena, so poetična izmišljaja". Dekleva se namreč zavestno odmakne od zgodovinskega lika Gruma. Življenje neke osebe je nemogoče zvezati v majhen kvadrat knjige, ne glede na to, koliko strani ima in kako dobro avtor pozna osebo. Verjetno se je Dekleva prav zato odločil za fikcijo, za roman, v katerem lahko svojemu glavnemu junaku brez slabe vesti pripisuje korake, ki jih morda ni nikoli storil, a bi jih pripisali strastni osebi, ki je pisala pisma Joži Debelak. Deklevov Grom ima izrisane poteze, ki so manjkale portretu pisatelja z relativno majhnim opusom. Predvsem pa je knjiga homage *Dogodku v mestu Gogi* – k njemu in iz njega vodijo vse niti Deklevove raziskave. Že med junakovim pisanjem drame jo Dekleva s skoraj stoletne razdalje komentira ("Nasproti si stojita dve vrsti ljudi: ljudje avtomati in ljudje netopirji. Kopernik proti Raskolnikovu. Matematični načrt – uničevalna strast, kapital – pobesneli biološki gon, moč zoper samoohranitveni, celični bes."). Če celotno delo vodi k dokončanju Goge, sledi po napisani drami le še nekaj krajših postskriptumov o (ne)uspehu drame v Sloveniji in o tišanju pisateljevega glasu, ki že dolgo pred smrtjo izzveni v tišino, v nepopisan list. Med ljubeznijo in ustvarjanjem zmaga ustvarjanje. Grom zaradi obsesivnega razmišljanja o Gogi izgubi naklonjenost Josipine, izkaže se, da so bili vsi dogodki njegovega življenja le snov, ki se je pretočila skozi filter ustvarjalca in se sestavila v dramo. Na mesto osrednjega lika stopa pred Groma njegova Goga.

Roman se s svojim napetim tragičnim lokom življenjske usode starega znanca šolskih beril hitro bere; še več užitka bo našel počasnejši bralski sladokusec, ki bo znal uživati v Deklevovi mojstrski mreži besednih pomenov in zvenov. Gotovo pa bo knjiga pri marsikomu vzbudila podobna občutja, kot so jih doživljali Grumovi bralci pred slabim stoletjem – nelagodje, ki ga povzročajo skrivenčene ekspresionistične podobe; kakšna podoba se bo bralcu morda spet zazdela "spacek, vzbujajoč stud in trepet". Spet je zanimivo povleči linijo med časovno oddaljenima pisateljema – letošnjim Prešernovim nagrajencem in zdravnikom, ki za časa življenja ni doživel priznanja slovenskih literarnih krogov. Dekleva je v sodobnem svetu globalnih paranoj začutil isti duh časa, kot je vladal med svetovnima vojnama v nemškem svetu.